

lijkheden waarover zij beschikten en van het doel dat zij voor ogen hadden. Immers, de bedeeden dienden dankbaar en onderdanig te zijn. Onmondigheid en afhankelijkheid waren voorwaarden voor bedéling door de diaconie. Wie maar even voor zichzelf kon zorgen, liet men over aan zichzelf, aan de inwendige zending en aan de opkomende arbeidersbeweging. Diakenen luisterden niet naar de klachten van de bedeeden; zij hadden voor de bedeeden als groep geen andere belangstelling dan die van de kosten en aangezien de kerk meende dat de oorzaken van de armoede van geestelijke aard waren en dat alleen de prediking van het Evangelie en de bekering van de zondaars de kwaal van het pauperisme werkelijk konden verhelpen, kwam de armoede als maatschappelijk verschijnsel niet binnen haar gezichtsveld.

Natuurlijk kon Douwes de armenzorg van andere kerkgenootschappen en instanties niet ook nog in zijn studie betrekken. Zijn lijst van archivalia en zijn literatuurlijst, die nu al veertien bladzijden beslaan, zouden erdoor vertienvoudigd zijn. Toch meen ik voorzichtig te kunnen beweren, dat zijn eindoordeel er niet veel anders door geworden zou zijn. Veel van wat hij beschrijft geldt, *mutatis mutandis*, in grote lijnen bijvoorbeeld ook voor Rooms-Katholieke armbesturen, Sint-Vincentiusconferenties en dergelijke instellingen.

Douwes betreurt, terecht, de gemiste kansen. Zijn voortreffelijk proefschrift levert het zoveelste historische bewijs van het feit, dat wij mensen in de tijd waarin wij leven, bijna niet anders kunnen dan blind zijn voor onze eigen fouten. Achteraf verbaast het nageslacht zich over veel kortzichtigheid, meestal zonder te beseffen dat het zich aan diezelfde kwaal bezondigt. Vernieuwers en maatschappijhervormers wekken dikwijls door hun agressieve en ongenueanceerde kritiek zoveel verzet bij de aanhangers van de gevestigde orde, dat dezen uit afkeer van alles wat naar revolutie of emancipatie zweemt, hun oren sluiten, ook voor gerechtvaardigde kritiek. Het zij nogmaals gezegd: Douwes emotionele betrokkenheid bij zijn onderwerp en zijn spijt om de gemiste kansen, zijn niet uitgelopen op bittere kritiek en op klakkeloze veroordeling van wat negentiende-eeuwers, als kinderen van hun tijd, naar eer en geweten als juist beschouwden. Zijn objectiviteit en zijn weloverwogen oordeel hebben hem behoed voor polarisatie.

C. W. van Voorst van Beest

J. W. M. Peijnenburg, *Judocus Smits en zijn Tijd* (Dissertatie Nijmegen; Amsterdam: De Tijd b.v., 1976; Publikaties van het Katholiek Documentatiecentrum, V, 2 delen: deel I: tekst; deel II: chronologische inventaris van brieven en artikelen van Judocus Smits).

Judocus Smits (1813-1872) wilde niet, dat er door historici veel aandacht aan hem zou worden geschonken. Daarom verbrandde hij al zijn papieren. Nu is het toch gebeurd. Meer dan tien jaar heeft de archivaris van het bisdom Den Bosch gewerkt aan zijn proefschrift over Smits.

Judocus Smits was een Brabants priester met een grote drang 'de katholieke zaak' te dienen door middel van de pers. Van 1842 tot 1845 is Smits hoofdredacteur geweest van *De Noord-Brabander* in Den Bosch, een krant met een dan al roemrucht verleden. In de jaren dertig had het blad onder drievoudige overheidsensuur gestaan, bang als de regering was nog meer Brabant aan de muiltzieke Belgen te moeten verliezen. Vervolgens verspeelde dit blad het vertrouwen van zijn zuidelijk lezerspubliek onder de hoofdredactionele leiding van Jan Wap, die trouw de betaalde directieven van Den Haag volgde. Om de krant uit het slop te halen, werd in 1842 de Eindhovense priesterzoon uit de nette brouwersfamilie Smits geroepen tot hoofdredacteur. Hoewel Judocus hiermee in zijn element was, werd het een

teleurstelling voor de Brabantse establishment. Ongezouten kritiek op de eigenliefde van kapitaalbezitters en op de politiek van de regering trok wel lezers, maar verontrustte kerkelijke en burgerlijke overheden. Smits' verweer, dat een krant een 'volksorgaan' is en dat priesters geen dienaren van de regering moeten zijn, maar 'naast hun gelovigen' behoren te staan, kon zijn ontslag slechts bespoedigen. Smits begon daarop in juni 1845 in Den Bosch een eigen, concurrerend blad *De Tijd*, dat na een jaar naar Amsterdam verhuisde, waar een groter lezerspotentieel voor een katholieke krant was dan in Den Bosch.

Over de periode van Smits' hoofdredacteurschap in Amsterdam (1846-1872) gaat het grootste deel van dit proefschrift. Een periode, waarin *De Tijd* langzamerhand de katholieke markt veroverde, hoewel Smits op het einde van zijn leven de betekenis van *De Tijd* zag afnemen door het stempel dat de cynische medeëigenaar-redacteur Van der Aa op de krant drukte en door de concurrentie van de in 1868 opgerichte *De Maasbode* vanuit Rotterdam. In politiek opzicht is Smits in de Amsterdamse *Tijd* veel voorzichtiger dan hij in Den Bosch was. Hij mikt op de burgerklasse. Typerend in dit opzicht is zijn langdurig verzet tegen de afschaffing van het dagbladzegel, die de krant voor een breder publiek betaalbaar zou maken. In de polemiek hierover presteert de hoofdredacteur het zelfs in 1864 in zijn krant te schrijven, dat 'ons volk ... veel meer behoefte (heeft) aan goed en goedkoop bier dan aan grotere dagbladen' (107). P. voorziet deze uitspraak merkwaardigerwijs van de kanttekening, dat hier de *priester* spreekt. Bedoelt hij: in priesterlijke zorg voor zijn familieleden in het brouwersvak?

Het beleid van de hoofdredacteur, het beheer van de krant, de positie van de medewerkers en hun onderlinge verhouding, evenals hun relatie tot Smits, komen uitvoerig aan de orde. Een technisch raamwerk is daarmee gegeven, waarop de auteur in een volgende studie hoopt aan te sluiten door Smits' opvattingen inzake politiek en kerk in het derde kwart van de negentiende eeuw toe te lichten. De groei van *De Tijd* door Smits' journalistiek werk, maar minstens ook door zijn intensief contact met leidinggevende geloofsgenoten, tot toonaangevend opiniërend orgaan van de Nederlandse katholieken komt in dit boek dus slechts zijdelings aan de orde. Door anderen, P. Albers s.j., J. H. J. M. Witlox en L. J. Rogier is er wel aandacht aan besteed, maar niet in die mate, dat een nieuwe monografie niet de moeite waard zou zijn. Peijnenburg heeft voor zichzelf en mogelijk ook voor anderen dit kader geschapen, met name door de minutieuze opsomming van 500 brieven van Smits, teruggevonden na moeizaam speurwerk in een elftal archieven, en door de nauwgezette vermelding van de schrijver van elk hoofdartikel in *De Noord-Brabander* en *De Tijd* ten tijde van Smits' hoofdredacteurschap. De tracering van deze artikelen naar Smits toe is wat de interne criteria betreft (woordgebruik, stijl enz.) aan de zwakke kant. Woorden, eindigend op -ismus, zijn bepaald geen privilege van Smits, hetgeen een blik in Knuttels pamflettencatalogus kan leren. 'Liberalismus' en 'socialismus' trokken ook al in de eerste helft van de vorige eeuw veler aandacht. Feiten waren voor elke negentiende-eeuwer normale 'daadzaken'. Erg overtuigend zijn Peijnenburgs beweringen op dit punt dus niet (87-90).

Waarom Smits al zijn papieren heeft laten verbranden, wordt uit P.'s studie niet erg duidelijk. Bescheidenheid? Afkeer van (historische) nieuwsgierigheid? Wellicht heeft een rol gespeeld dat Smits' besef van eigen onvolkomenheden groter lijkt dan P. de lezer wil toegeven. Smits was niet zo statisch, consequent en onveranderlijk (zijn dit trouwens deugden voor een journalist?), als P. ons te geloven voorhoudt, en zeker niet van alle smetten vrij. De felheid en onstuimigheid (19) en het geheel ontbreken van voorzichtigheid (45) - zelftyperingen van Smits - blijken niet uit deze lichtelijk hagiografisch getinte studie. Is het verantwoord de *Levensbeschrijving van Judocus* door zijn neef F. N. Smits zonder nadere

toelichting af te doen als 'oppervlakkig' en 'onkritisch'? Waarom is het plan voor een liberale staatsgreep - door F. N. beschreven, maar door P. verzwegen - niet onderzocht, waarin Judocus, Van Sasse van Ysselt, de graaf van Rechteren en koning Willem II betrokken geweest zouden zijn? Als de auteur er zeker van is, dat het slechts borrelpraat geweest is, heeft de lezer er ook recht op dat te weten. Waarom is er geen enkel woord gewijd aan *De Tijd-medewerker* P. Dekker, die een uiterst felle en rancuneuze, maar desondanks verhelderende brochure over zijn ryd-periode heeft geschreven? Als Smits in 1853 zwijgt over de leugens van de pauselijke internuntius Belgrado, leidt deze *cover-up* P. slechts tot de prijzende uitspraak, dat Smits geen personen wil kwetsen, maar P. vermeldt niet, dat daarmee de liberale oud-ministers Thorbecke en Strens in de publieke opinie voor leugenaar gezet werden, hetgeen het conservatieve kabinet-Van Hall groot plezier deed. Smits schreef herhaaldelijk over zijn zelfstandigheid, zijn onafhankelijkheid en eigen verantwoordelijkheid, maar gehoorzaamt direct, als de kerkvoogden hem verbieden een politiek gekleurd blad op te zetten of hem nopen met krant en al naar Amsterdam te verhuizen. Voor deze ambivalentie heeft de auteur te weinig oog. Slechts eenmaal heeft P. moeite met Smits' houding, als Judocus in 1853 een Synodale Brief in *De Tijd* uitbundig prijst als een voorbeeld van 'ware verdraagzaamheid', en in een particuliere brief typeert als 'komediespel'.

Wat de pershistorische kant betreft, is het wellicht de moeite waard in een volgend deel nog enige aandacht te schenken aan enige zaken, die niet volledig in dit proefschrift uitgewerkt konden worden:

de verhouding tot het *Algemeen Handelsblad*, dat door veel katholieken gelezen werd en door zijn concurrentiepositie Smits vanaf de stichting van *De Tijd* tot dertig jaar later toe zorgen baarde (80).

het systeem van 'correspondenten'. Waren dit vakbroeders of slechts toevallige bezoekers, familieleden of relaties, die Smits weleens een brief uit het buitenland zonden met interessante mededelingen?

de verhouding tot de regionale of lokale katholieke kranten, waarvan nu alleen de relatie tussen *De Tijd* en *De Noord-Brabander* uitvoerig wordt besproken. Alles bij elkaar genomen is deze studie over Smits en zijn *Tijd* waardevol door zijn degelijkheid en de overvloed aan gegevens. Dit werk doet denken aan de publikaties van de pionier van de Nederlandse persgeschiedenis Sautijn Kluit, zij het dat Peijnenburg helaas iets te veel heiligenverering in zijn boek doet. Tot slot, een register zou de waarde van dit werk aanmerkelijk verhoogd hebben.

Gerhard A. M. Beekelaar

Luc Schepens, *De provincieraad van West-Vlaanderen, 1836-1921. Socio-politieke studie van een instelling en haar leden* (Tielt, Amsterdam, 1976, 655 blz.).

Met deze studie levert L. Schepens het bewijs dat de geschiedschrijving van de Belgische instellingen hoe langer hoe minder bedreven wordt op de voorheen klassieke manier die zich in hoofdzaak beperkte tot het bijeenbrengen en commentariëren van de gegevens in hun uiterlijke verschijningsvormen. Problemen betrekking hebbend op de machtsverhoudingen, op de machtsdragers en hun banden met de maatschappelijke groepen die ze vertegenwoordigen en op de eigenlijke beleidsvorming en machts hantering staan bij hem integendeel centraal. Zijn werk mag dan ook een ernstige poging genoemd worden om via de ontleding van deze verschillende elementen tot een coherente studie te komen, geconcentreerd op de werking van één bepaalde politieke instelling, met name de huidige provincie-